

УДК 811.111.81`37
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.35>

**ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ TASTE
ЗА ДОПОМОГОЮ ФРЕЙМОВО-СЛОТОВОЇ МОДЕЛІ**

**RESEARCH OF THE TASTE CONCEPT WITH
THE HELP OF FRAME-SLOT MODEL**

Скічко А.С.,
orcid.org/0000-0003-4888-3159
студент II курсу магістратури
факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті проаналізовано концепт TASTE за допомогою фреймово-слотової моделі, що дає можливість широко-масштабно розглянути всі ключові смислові елементи, котрі входять в основу досліджуваного феномена. Особливість лінгвістичного феномена «концепт» полягає у тому, що він увібрав у себе мовні та позамовні марковані елементи, що відображують сутність людської взаємодії із навколишнім світом, він є базовою структурною одиницею когнітивної лінгвістики. Дослідження поняття «концепт» є чи не найбільш контраверсійним у сучасній лінгвістиці. Є низка праць, котрі в своїй основі мають багато різних підходів та ідей з приводу трактування цього поняття та його типології, проте брак одностайної думки унеможлиблює подальший розвиток наукових розвідок із цієї тематики. У статті детально досліджені екстралінгвальні культурні явища, котрі розширюють та доповнюють поняттєву струк-

туру фреймів, а саме слоти. У ході дослідження було виявлено, що концепт TASTE може містити у своєму складі чотири основні фрейми: «Страви», «Культурний складник», «Типи смаків» та «Фізіологічні особливості», оскільки саме вони здатні видозмінювати його структуру, зміст, значення та лінгвістичне обрамлення. Фрейм «Страви» містить у своїй основі такі: «Типове споживання їжі», «Якість продукції», «Спосіб приготування», «Рід страви», «Склад компонентів» та «Зовнішній вигляд». Фрейм «Культурний складник» складається зі слотів «Етикет», «Умови вживання їжі», «Час прийому їжі» та «Національність». Фрейм «Фізіологічні особливості людини» становить такі слоти: «Стан смакових рецепторів», «Статева приналежність», «Стан слизової оболонки рота», «Загальний стан здоров'я», «Психоемоційний стан» та «Вік». Фрейм «Типи смаків» базується на таких ключових слотах, як: «Солодкий смак», «Солоний смак», «Кислий смак» та «Гіркий смак».

Ключові слова: концепт TASTE, слот, фрейм, фреймово-культурний складник, лінгвокультурний аспект, когнітивна лінгвістика, фреймова семантика, фреймові зв'язки, фреймові простори, ядерна зона, периферійна зона.

In the article the TASTE concept is analyzed with a help of frame-slot model, which makes it possible to extensively consider all key semantic elements that are the basis of the element under study. The peculiarity of the linguistic phenomena "concept" is that it incorporates linguistic and linguistic labeled elements that reflect the essence of human interaction with the outside world. Moreover, it is the basic structural unit of cognitive linguistics. Research on the "concept" phenomenon is perhaps the most controversial in modern linguistics. There are a number of works that at its core have many different approaches and ideas regarding the interpretation of this concept and its typology, but the lack of unanimous thought makes it impossible to further develop scientific research on this topic. Slot, extralingual cultural phenomena that extend and complement the conceptual framework of frames, is explored in detail in the article. The study found that the TASTE concept can have four main frames: "Meals", "Cultural Component", "Types of Flavors" and "Physiological Features", since they are capable of modifying its structure, content, meaning and linguistic framing. The "Foods" frame is based on the following slot: "Typical Food Consumption", "Product Quality", "Cooking Method", "Food Type", "Ingredients Composition" and "Appearance". The "Cultural Component" frame consists of "Etiquette", "Eating Conditions", "Time for food consumption" and "Nationality" slots. The frame "Physiological features of man" consists of the following slots: "Status of taste receptors", "Gender", "Condition of the mucous membrane of the mouth", "General health conditions", "Psycho-emotional state" and "Age". The "Flavor Types" frame is based on the following key slots: "Sweet Flavor", "Salt Flavor", "Sour Taste" and "Bitter Taste".

Key words: TASTE concept, slot, frame, frame-cultural component, linguocultural aspect, cognitive linguistics, frame semantics, frame-links, frame-spaces, nuclear zone, peripheral zone.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку когнітивної лінгвістики увага науковців переважно зосереджена на аналізі абстрактних концептів (наприклад, ДОБРО, ЗЛО, КРАСА, НЕНАВИСТЬ) порівняно з конкретними. Зокрема, концепт TASTE ще дотепер не знайшов належного теоретичного обґрунтування й системної класифікації, що і зумовило напрям цієї наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням концепту займалися такі вчені, як: В.І. Карасик, С.Г. Воркачов, Дж. Лакофф, О.О. Селіванова, А.М. Приходько, М.В. Піменова, О.С. Кубрякова та інші.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження лінгвокультурних та лінгвосоціотичних характеристик концепту TASTE у британському гастрономічному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи концепт у рамках когнітивної лінгвістики, варто дотримуватися певної послідовності дій для того, щоб провести дослідження на більш глибокому та професійному рівні: насамперед слід виокремити конкретний концепт дослідження, потім необхідно знайти ключові слова-денотати, котрі якнайширше розкривають його зміст, і насамкінець ретельно проаналізувати семантику ключового слова, що називає концепт. Когнітивна лінгвістика – це галузь мовознавства, що вивчає способи отримання, обробки, зберігання та використання вербалізованої інформації [5, с. 61].

У 1981 Ч. Філмор уперше вводить поняття «фреймова семантика» – це лінгвістична концепція, що досліджує принципи створення нових слів і речень, роз'яснює процеси виникнення нових значень слів. У фреймовій семантиці слово представляє категорію досвіду, частина дослідження передбачає виявлення причин створення суспільством категорії, яку представляє це слово, і додавання цієї причини до опису значення слова. Паралельно із цим учений вивчає поняття «фрейм» як важливий складник концептосфери, на його думку, «це – система, за якою організуються уявлення, образи, поняття, концепти, що зберігаються в пам'яті» [8, с. 112]. Є багато визначень терміна «фрейм».

Слідом за Ч. Філмором американський вчений Дж. Тайлор вводить загальноприйняте визначення, що дало поштовх до нових досліджень на вітчизняних та закордонних просторах, на його думку, «фрейм – це концепт, який здатний повертатися в просторово-часовому вимірі» [12, с. 87–88].

Р. Джекендофф переконаний, що «фрейми доповнюють ті характеристики концептів, яких бракує, оскільки вони не були встановлені у разі їх визначення чи категоризації» [10, с. 141].

Ван Дейк розуміє під фреймами стереотипні ситуації (інтерації), які фіксують вчинки учасників, що діють на основі соціальних установок. Він вважає, що вони позначають загальну структуру комплексних концептуальних одиниць, таких як ситуації чи епізоди» [7, с. 27].

Надумку Роберта-Алена де Богранда, «фрейми – це глобальні зразки, які містять загальні знання про певний центральний концепт» [11, с. 90].

Фрідріх Унгерер розуміє під фреймом спосіб опису когнітивного контексту, що забезпечує фон для когнітивних категорій та асоціюється з ними [13, с. 210]. Е. Гофман демонструє аналітичну основу фрейму, за допомогою якої людина усвідомлює власний досвід [9, с. 7].

О. Гармаш вважає, що фрейми утворюють так звані фреймові простори – індивідуальні або колективні сукупності ментальної об'єктивації реальності/нереальності, у межах яких концепти набувають динамічності й реалізують функцію вивільнення компонентів інформаційної єдності [2, с. 227].

Фрейм є відкритою структурою, яка може розширяти свої межі за рахунок надходження нової інформації [6, с. 73]. Система фреймів складає послідовні когнітивні сценарії, відображаючи уявлення дослідника про типове розгортання моделі. Власне, фрейм дає можливість скомпонувати знання в окремі структури – слоти, що наділені певними характеристиками та об'єднаними в структури. Слоти – компоненти мережі зв'язків верхніх рівнів фрейму як структури знань про відповідну інформацію [8, с. 113]. Слоти відповідають різним аспектам або параметрам, які виокремлюються на основі досвіду взаємодії людини з об'єктами такого типу [4, с. 245].

Отже, ми розділяємо думку Ч. Філімора, котрий переконаний, що фрейми акумулюють у своїй структурі певні сформовані образи, поняття, концепти та уявлення, а слоти розширюють їх загальну характеристику.

Фреймові зв'язки за своєю природою нестабільні та непостійні, вони постійно видозмінюються відповідно до останніх світових тенденцій, що впливають на мислення та поведінку індиві-

дів. Варто зауважити, що такі зміни провокують злиття та трансформацію ядерних та периферійних зон концепту. Оскільки слоти являють собою асоціативно-дериваційну сутність фрейму, то фреймово-слотовий аналіз чи не найкраще підходить для нашого дослідження, тому що завдяки йому ми можемо дослідити повне вираження концепту TASTE в англійській картині світу. Відповідно до праць В. Денисової є такі ознаки фреймово-слотової моделі, як:

- 1) обов'язкова наявність семантичної сфери, до якої належать лексеми в первинному значенні;
- 2) образна сфера, до якої належать лексеми в переносному значенні;
- 3) образ, який пов'язує первинні та вторинні значення мовних одиниць;
- 4) типові для конкретної моделі динамічні сценарії і схеми, що відображають найбільш характерні для такої понятійної сфери послідовності розвитку подій;
- 5) слоти, кожен з яких розуміється як фрагмент соціальної/професійної/наївної мовної картини світу індивіда та які структурують відповідну концептуальну сферу, включають певну частину фрейму, якийсь аспект його конкретизації [3].

Виходячи із семантичного наповнення концепту TASTE, у ході аналізу ми виділили такі 4 фрейми: фізіологічні особливості, типи смаків, страви, культурний складник. Схематично це можна зобразити так:

Досліджуваний концепт є досить об'ємною слотовою організацією, оскільки чотири основні слотискладаються ще із багаточисельних підпунктів, котрі отримують і впливають на їх загальне розуміння. У нашому дослідженні розглянуто 4 динамічні слоти, які вербалізують вказаний концепт.

Розглянемо детальніше *фрейм «Фізіологічні особливості»*. Концепт TASTE насамперед поєднаний із фізіологією людини, оскільки кожен

Рис. 1. Фреймовий аналіз концепту TASTE

має йому лише притаманні особливості зорової, смакової, слухової, дотикової та нюхової сенсорних систем. Від швидкості збудження та обробки нервовими рецепторами імпульсів залежить і швидкість сприйняття особою певних особливостей споживаних страв, їх характеристик та смакових якостей. Варто наголосити, що на сприйняття різних типів смаку впливає також стан смакових рецепторів, психоемоційний стан, загальний стан здоров'я, стан слизової оболонки рота, статевана належність та вік, які власне ми виокремили в слотах *фрейму «Фізіологічні особливості»*.

Фрейм «Страви». Звичайно, без наявності приготованих страв сприйняття будь-якого смаку взагалі неможливе, тому ми опрацювали цей слот із точки зору професійної кулінарної термінології. Перше, що ми беремо до уваги, – це *слот «Склад компонентів»*, котрий складається із морепродуктів, риби, овочів, фруктів та м'яса, тобто тих інгредієнтів, що вимагає рецепт. Наступні складники *слоту «Страви»* структурно та логічно доповнюють підпункт *«Склад компонентів»* – це *слот «Зовнішній вигляд»* та *слот «Якість продукції»*, на яку впливає:

- 1) хімічна обробка інгредієнтів;
- 2) стан навколишнього середовища, де вирощувалася продукція;
- 3) кліматичний пояс, де вирощуються продукти;
- 4) природні катаклізми;
- 5) родючість ґрунтів.

Позаяк ми сприймаємо спершу людину за зовнішнім виглядом, так само ми сприймаємо і страву за її загальним оформленням. Цілком логічно, що гарно подана страва із зеленню та гарніром буде інтенсивніше збуджувати нюхові та смакові рецептори, аніж проста. Не варто забувати і про кухонні аксесуари та місце прийняття трапези, усі ці чинники неабияк впливають на естетичне сприйняття дійсності.

Наступний пункт – це *слот «Спосіб приготування»*. Відповідно до сучасних кулінарних технік наявні такі види приготування їжі:

- варіння;
- смаження та тушкування;
- папільйот;
- деглясування;
- фламбірування;
- інтенсивне охолодження й шокова заморозка;
- соте;
- вакуум.

Як бачимо, технічний прогрес не оминув і кулінарну сферу. Нині новітня техніка дає змогу втілити будь-які примхи шеф-кухарів, надавши їхнім стравам неабиякий ексклюзивний при-

смак. Варто згадати і про *слот «Рід страв»*, що ділиться на такі види, як:

- суп;
- желе;
- кондитерський вибір;
- напій;
- закуска;
- головна страва;
- салат;
- пюре.

Слот «Типове споживання» також ділиться на три основні типи: страви споживаються холодними, гарячими чи можуть подаватися у певній продуктової комбінації.

Фрейм «Культурний складник» складається зі *слоту «Етикет»*. Нині багато науковців пов'язують етикет із загальноприйнятими нормами поведінки у суспільстві, проте Л. Ступін переконаний, що цей феномен стосується більше мови та спілкування загалом, оскільки він позначає «форму нормативної мовної поведінки в суспільстві між представниками однієї нації, <...> сукупність типових висловлювань, закріплених національно-культурними і мовними традиціями в такому мовному колективі для їх використання в конкретних соціально-комунікативних ситуаціях». Оскільки мовний етикет включає в себе спілкування, то варто розглянути його види, котрі будуть логічно доповнювати *слот «Культурний складник»*. Ф. Бацевич розрізняє такі види мовного спілкування:

1. Відповідно до форми втілення засобів мовного коду:

- зовнішнє мовлення (усне, писемне, паралінгвальне);
- внутрішнє мовлення (діалог людини із самою собою).

2. За способом взаємодії між комунікантами:

- монологічне;
- діалогічне;
- полілогічне [1, с. 69].

Лінгвокультурний аспект нашого дослідження реалізовується саме у цьому слоті, оскільки він репрезентує сформовану роками форму культурного досвіду нації, на розвиток якої впливали історичні факти, географічне розміщення країни, темпи розвитку суспільства, фольклорні та літературні надбання, рівень розвитку мови і так далі. Варто зазначити, що за допомогою вербальних чи невербальних засобів можна сприяти активізації концептів різних жанрів у свідомості комунікантів. Наприклад, концепт TASTE у мовленні може реалізовуватися такими лексемами, як: їжа, харчування, прийом їжі, наповнення шлунка тощо, а також за допомогою жестів. Досить часто вер-

бальні та невербальні засоби вираження концептів викликають труднощі взаєморозуміння із мовцем іншої культури, оскільки певні лексеми, інтонації та жести бувають незрозумілими для них. Цілком логічним є той факт, що різні концептосфери утруднюють міжкультурну комунікацію. Проте є так звані універсальні концепти, котрі досить часто проявляються на паремійному пласті мови і відтворюються у мові перекладу за допомогою перекладацької трансформації, котра називається калькуванням.

Слот «Національність» репрезентує той факт, що різним народам притаманні певні особливості етикету, гастрономічної поведінки, посуду, місця харчування та способу приготування страв. Не можна заперечити і той факт, що релігія відіграла вагомий роль у формуванні певних гастрономічних традицій. Натепер до світових релігій відносять: католицизм, християнство, іслам, буддизм, даосизм, індуїзм, юдаїзм, конфуціанство, синтоїзм. Кожна з них має свої встановлені норми та правила поведінки за столом та загалом у ставленні до їжі як до певного культу. У цьому фреймі ми також виділили *слоти* «Умови вживання їжі» та «Час прийому їжі».

Фрейм «Типи смаку». Позаяк *фрейми* «Фізіологічні особливості», «Страви» та «Культурний складник» формують смаки, то такий фрейм реалізовує їх, розподіляючи страви за смаковими характеристиками, що діляться своєю чергою на солодкий, солоний, кислий та гіркий

присмаки. Отже, детальніше розглянемо їх зміст з фізіологічної та харчової точок зору.

Варто почати з того, що кожний відділ язика відповідає за обробку певного присмаку, наприклад: кінчик язика розрізняє солодкий смак, бокові поверхні язика – солоний та кислий смаки, корінь язика – гіркий смак. **Слот «Солодкий смак»** формується внаслідок споживання цукру або меду, проте солодкий присмак у роті може бути і через захворювання внутрішніх органів та спадковий чи набутий цукровий діабет. **Слот «Солоний смак»** утворюється внаслідок споживання солі. **Слот «Кислий смак»** провокують органічні та неорганічні продукти або розлад внутрішніх органів, що викликають дисбаланс та розлади травлення, тобто шлункову дисперсію. Насамкінець, **слот «Гіркий смак»** формується внаслідок присутності в харчовій продукції алкалоїдів, глікозидів та ефірів. Слід вказати, що захворювання жовчного міхура та печінки теж можуть спричинювати утворення гіркоти в ротовій порожнині людини.

Висновки і пропозиції. Отже, концепт TASTE містить чотири основні фрейми: «Страви», «Культурний складник», «Типи смаків» та «Фізіологічні особливості», котрі містять у своїй структурі відповідні слоти, що розширюють їх характеристики і мають відповідні мовні репрезентанти. Було би доцільно надалі досліджувати концепт TASTE, оскільки характерні риси, що притаманні певним культурам, найбільш виразно проявляються через культ їжі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 342 с.
2. Гармаш О.Л. Фрейми і концепти як базові одиниці ментальної репрезентації інформації в сучасній англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2011. Вип. 19. С. 22–28.
3. Денисова В.В. Фреймово-слотова модель как отражение динамики образа. URL: <https://docplayer.ru/83383690-Freymovo-slotovaya-model-kak-otrazhenie-dinamiki-obraza-v-v-denisova.html>.
4. Кубрякова Е.С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картины мира*. Москва : Наука, 1988. С. 141–172.
5. Нижегородцева-Кириченко Л.А. Концептуальная структура лексико-семантического поля «Интеллектуальная деятельность». *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. Черкаси, 1999. Вип. 11. С. 57–66.
6. Стернин И.А. Методика исследования структуры концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж : Воронежский государственный университет, 2001. С. 58–65.
7. Dijk, Teun A. van. Semantic Macrostructures and Knowledge Frames in Discourse Comprehension. *Cognitive Processes in Comprehension*. Hillsdale : Lawrence Erlbaum Associates, 1977. P. 3–32.
8. Fillmore Ch. J. Frame Semantics. *Linguistics in the morning calm: Selected papers from the SICOL*. Seoul : Hanship, 1982. P. 111–137.
9. Goffman E. Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience. New York, 1974. 148 p.
10. Jackendoff R. Semantics and Cognition. Cambridge, MA : MIT Press, 1983. 283 p.
11. Robert-Alain de, Dressler Wolfgang Ulrich. Einführung in die Textlinguistik. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1981. 290 p.
12. Taylor J. Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory. Oxford : Clarendon Press, 1995. 312 p.
13. Ungerer F. An Introduction to Cognitive Linguistics. London and New York : Longman, 1996. 293 p.